

TERÖRİZMİN POLİTİK PSİKOLOJİSİ¹

POLITICAL PSYCHOLOGY OF TERRORISM

Yüksek Lisans Öğrencisi. Ebru ÇAVDAR

İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Entitüsü, Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat İncelemeleri Bölümü, İstanbul/Türkiye
ORCID ID: 0000-0002-8081-1633

Cite As Çavdar, E. (2021). "Terörizmin Politik Psikolojisi", International Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:6, Issue:24; pp:738-742

ÖZET

Terörizm, kitlesel öldürme ve soykırımdan farklı olarak, şiddet içerikli eylemler gerçekleştirerek kitleleri, toplumu dehşete düşürmeyi ve olayın kurbanlarının ötesinde daha büyük kitlelere siyasi mesajlar vermeyi amaçlar. Politik psikoloji ise, bireylerin, grupların, ulusların, liderlerin birbirleri ile geliştirdikleri ilişkiyi ve etkileşimi inceler. Bu çalışmada terörizmin politik psikolojisi incelenmiştir. Terörün toplumsal nedenleri olabileceği gibi bireysel nedenleri de olabilir. Toplumların geçmiş travmaları, tarihi ve siyasi deneyimleri, kültürel yapıları nasıl gelecek politik seçimlerine etki ediyorsa, aynı şekilde bireysel deneyimler de kişilerin geleceklerini etkilemektedir. Bu doğrultuda, politik psikoloji durumları hem toplum ölçeğinde hem bireysel olarak ele almak gerektiğini savunmaktadır. Başka bir ifadeyle, bireylerin politik psikolojik tutumları, içinde bulunduğu toplumdan bağımsız değildir. Aynı şekilde, toplumların ortak geçmişleri de bireylerden bağımsız değildir. Bu sebeple, terörizmin politik psikolojisi de çalışılırken, hem bireyi hem toplumu ayrı ayrı incelemek, bunun yanında da ikisini birlikte ele almak gerekmektedir. Bazen kişinin erken ergenlik döneminde yaşadığı sorunlar, ailevi travmaları bireylerin terörize oluşunda etkili olurken, bazen de devlet tarafından baskılanan grupların terörü tek çıkış yolu olarak görebilmektedirler. Bu çalışmada terörizmin politik psikolojisi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Politik Psikoloji, Terör, Terörizm

ABSTRACT

Terrorism, differently from mass killing or genocide, aims to give political messages to larger groups than its victims and shock them by carrying out violent acts. Political psychology studies relations of individuals, groups, nations and leaders and interaction between them. By this article, it is studied the political psychology of terrorism. Terrorism may have social reasons as well as individual reasons. Just as the past traumas, historical and political experiences, and cultural structures of societies affect their future political choices, individual experiences also affect people's futures. In this direction, political psychology argues that situations should be handled both at the social scale and individually. In other words, individuals' political psychological attitudes are not independent of the society they live in. Likewise, the common histories of societies are not independent of individuals. For this reason, while studying the political psychology of terrorism, it is necessary to examine both the individual and the society separately, and also to consider both together. Sometimes the problems experienced by the person in early adolescence, family traumas are effective in terrorizing individuals, and sometimes groups oppressed by the state may see terrorism as the only way out. This study examined the political psychology of terrorism.

Key Words: Political psychology, Terror, Terrorism

1. GİRİŞ

Terör örgütlerine farklı sebepler ve hedeflerle üye olunmaktadır. Kişiler, bazen geçmiş acıları, erken ergenlik dönemlerindeki çözülemeyen sorunları, ideolojik ve politik hedefleri doğrultusunda, bazen ise toplum baskısı gibi durumlar sebebiyle teröre başvurabilmektedirler.

Genel geçer, üzerine ittifak edilmiş bir terör tanımı bulunmamakla birlikte, terörizmi oluşturan nedenler arasında toplumların ya da bireylerin politik psikolojik arka planlarının önem arz ettiği yadsınamaz bir gerçektir. Bu çalışmada, terörizmin psikolojisinin açıklanmasında inanç sistemleri, sosyal çevrelerin vb. diğer durumları kapsayacak şekilde yapılmış olan çalışmalar incelenmiştir.

2. TERÖRİZMİN PSİKOLOJİSİ

Teröre neden olan durumlar incelenirken, üzerinde durulması gereken hususlardan biri de teröre neden olan psikolojik motivasyonlardır. Terörizm, ülkelerin iç ve dış tehdit algılamaları kapsamında yapılan birçok çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışmalardan birisinin yazarı olan R. Hudson, terörize olan grupları, yaygın olan inceleme yöntemlerinin aksine grup üyelerinin bireysel psikolojik durumları üzerinden, irdelemiştir. Buna göre Hudson, teröristlerin ayrı birer birey olarak değerlendirilmesi gerektiğini, bu nedenlerin ayrı ayrı çalışılması gerektiğini belirtmektedir. Bu açıdan, terör örgütleri incelenirken teröristlerin, ilgili terör örgütlerine nasıl katıldıklarını, bu katılım esnasında hangi faktörlerin belirleyici olduğunu, onların; karakter yapılarını, inanç sistemlerini ve diğer motivasyonlarını tüme varım yöntemiyle incelenebileceğini söylemektedir. (Hudson, 1999)

Bir çok yazara göre teröristlerin kişilikleri tek parçalı olmaktan ziyade hemen herkeste olduğu gibi parçalı denilebilecek, birden çok etkenin belirleyici olabildiği karmaşık bir yapıya sahiptir. (Houghton, 2009). O

¹ Bu makale Ebru ÇAVDAR'ın "Politik Psikolojik Bir İnceleme: Irak Özelinde İşid Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

halde dışarıdan, ekseriyetle normal gibi görünen bu insanların terörize olmalarını nasıl açıklayabiliriz? sorusu akıllara gelmektedir. Bu soruya cevap arayan belli başlı yaklaşımlar ise; Hüsrans-Saldırganlık yaklaşımı, Narsistlik ve Saldırganlık Teorisi, Freudyen yaklaşım, Süreç Modeli (Horgan) ve son olarak Durumsal Faktörlerdir.

Terörü diğer kriminal şiddet eylemlerinden ayıran, terör eylemlerinin bir ideoloji perspektifinde koordine olmuş örgütlü hiyerarşi içerisinde, siyasi birtakım hedefler gözetilerek büyük kitlelerin dikkatlerini çekmek, toplumları alarma geçirmek suretiyle yapıyor olmasıdır. Bu açıdan diğer şiddet olaylarının aksine terör eylemlerinde, genellikle kurbanların kim oldukları, önem açısından ilk sırada yer almamaktadır, zira şiddetin asıl amacı ses getirmek ve sesini daha geniş bir kitleye duyurmaktır (Jenkins, 1974). Terörizmin soykırım ve toplu katliamlardan ayrılan yönü ise yukarıda belirtildiği üzere asıl niyetin bir gruptan kurtulma ya da başka bir grubu diğerine üstün kılma çabasıdır ziyade belirli bir siyasal amacın bulunmasıdır. Örneğin, Nazilerin Yahudileri katletmesi bir terör faaliyeti olarak görülmemektedir çok bir soykırım olarak anılması bu duruma örnek niteliğindedir. Bu yönüyle toplu öldürme eylemleri terör eylemlerinden ayrılmaktadır (Jenkins, 1974)

2.1. Hüsrans-Saldırganlık Teorisi

Terörizmi anlamaya çalışırken akla gelen ilk yaklaşımlardan birisi Hüsrans-saldırganlık yaklaşımıdır (Hudson, 1999). Aslında bu yaklaşımın ilk olarak John Dollard ve onun ekip arkadaşları tarafından çalışılmıştır. Hüsrans ve Saldırganlık isimli çalışmasıyla yirminci yüzyılın ilk yarısından literatüre giren bu yaklaşım temelde, teröre sebep olan dürtülerden “saldırganlığın” asıl olarak bireyin, amaçlarına giden yolların tıkandığı ya da haksızlığa uğradıklarını düşündükleri kertede ortaya çıktığını savunmaktadır (Dollard ve diğerleri, 1939). Bu çalışma genel olarak hayak kırıklığı ya da hüsrans durumunun, saldırganlaşmaya sebep olduğunu, saldırganlığın çoğu zaman hüsrana uğramanın ya da haksızlığa maruz bırakılmanın bir sonucu olduğunu savunmaktadır. Bu bakış açısı terörizm perspektifinde düşünüldüğünde, terör faaliyetinin aslında hayal kırıklıklarının bir tür yer değiştirmesi durumu olduğu düşünülebilmektedir. Bu durumu Houghton şu şekilde açıklamıştır: “Düşünün, işinizden kovuldu ve kötü bir ruh halindedir. Evinize geldiniz ve evinizde beslediğiniz köpeğinize bir tekme attınız. Köpek, aslında bu haksız saldırınızı hak edecek hiçbir şey yapmadı. Fakat sizin bozuk ruh halinizi yansıtan saldırgan tutumunuz bir hayvana yöneldi ve yer değiştirdi” (Houghton, 2009). Bu şekilde, hüsrans-saldırganlık yaklaşımı, terörizmin aslında bir hüsrans durumu ile diğerinin yer değiştirmesinden kaynaklandığını savunmaktadır. Bu açıdan, teröristlerin zaten pek normal olmayan kişiliklerinin, onların bireysel hayatlarındaki hayal kırıklıkları ve uğradıkları haksızlıklarla bireştiği ve bu durumun da saldırganlıklara ve terörist faaliyetlere neden olduğu savunulmaktadır.

Yine bu teoriye göre, devlet aygıtının siyasal temsil faaliyetleri için hiç bir hareketliliğe mücadele etmediği durumlarda, kişinin amaçlarına yönelik hüsrans, terör eylemlerinin gerçekleştirilme motivasyonlarında belirgin bir etkiye sahiptir. Bu bakış açısına paralel olarak Batı Almanya’da (1981), terörize olmuş bireyler üzerinde yapılan bir araştırmada, incelenen teröristlerin büyük bir çoğunluğunun sivil hayatlarında, birtakım haksızlıklara maruz bırakıldıkları ortaya konulmuştur. Ayrıca aynı çalışmada ilgili bireylerin bir kısmının da çocukluk dönemlerinde ailelerini kaybettikleri ortaya konulmuştur (Houghton, 2009). Buradan hareketle, aile hayatından mahrum bırakılmanın, çıkış gerektiren bir tür yetersizlik duygusu yarattığını ve bu durumun da saldırganlıklara sebep olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

2.2. Narsistlik-Saldırganlık Teorisi

“Narsist” kelimesinin kökeni bir Yunan miti olan “Narcissus” tan gelmektedir (Hudson, 2012). Bu mitolojiye göre Narcissus göl kenarında gezinirken suda kendisini görüp, kendisine aşık olmuştur. Bazı araştırmacılara göre her insanın içinde bir parça narsistlik vardır. Ayrıca esasen bu duygunun özgüven üzerinde de önemli bir etkisi bulunmaktadır. Diğer bazı analizcilere göre ise narsistliğin aşırılığının, terörist eylemlerde kullanılabilir makul bir zeminin oluşmasına sebebiyet verdiği düşünülmektedir (Pearlstein, 1991).

Narsist denebilecek kişi kendi benliğini çok önemli, vazgeçilmez ve kıymetli olarak nitelendirmektedir ve bu fikre derinden bağlıdır. Bu nedenle diğer insanlarla olan ilişkileri de bu perspektifte ilerlemektedir. Bu kişiler her ne kadar bu fikre sıkı sıkıya bağlı olsalar da, çevrelerinden istedikleri ilgiyi ve arzu ettikleri önemi görememektedirler. Bu durum ise bu tür kişilerde öfke ve saldırganlığa neden olmaktadır (Hudson, 1999). Hudson bu konuyu şu şekilde izah etmektedir: “Asıl olarak, ‘gösterişli bir benlik’ şeklindeki narsisizm gerçeklik testi kullanılarak etkisizleştirilmez ise kibirli benlik yalnızlaşmış bireyler yaratır (Hudson, 1999). Buradan hareketle ifade edilebilir ki; yalnızlaşan birey marjinalleşir, marjinalleşen kişiler ise sosyal hayattan uzaklaşır ve terörizm için kullanışlı birer argümana dönüşür.

2.3. Psikoanalitik-Freudenyen Yaklaşım

Yukarıda açıklanan iki yaklaşımın kökenleri psikanalitik bakış açısı ile oluşturulmuştur. Terörizmi anlamada psikanalitik bakışın diğer yöntemlerine de sıklıkla başvurulmuştur denilebilir. Freud, insanların bilinçdışı denilen farklı bir çok yönünün olduğunu belirtmiştir. Ona göre insanların bilinç dışında var olan istek ve motivasyonların çoğunun sosyal olarak kabul edilebilir olmadığını bu nedenle bu isteklerin çoğu zaman bastırıldıklarını belirtmektedir. Bunlardan bir tanesi, “Ödipal Kompleks” olarak tanımlanan, çocukluk dönemine ait psikoseksüel gelişim ve dönüşüm aşamasıdır. Freud’a göre çocuk, ilgili dönemde annesi sevgisini kazanma konusunda babasını kendisine rakip olarak görmektedir. Diğer bir anlamda çocuk annesini paylaşmak istememektedir. Freud’e göre bu durum o dönemde sağlıklı şekilde kontrol altında tutulmaz ise çocukluk dönemi sonrasında kişinin problemleri bir kimliğe sahip olmasına sebep olacaktır (Mullahy, 1948).

Bu minval üzere Konrad Kellen’in teröristlerle ilgili yaptığı analizinde, babaya karşı duyulan bilinçli ya da bilinçsiz öfkenin, baba figürüne benzeyen otoritelere karşı da isyanla sonuçlanabileceğini ortaya koymaktadır. O’na göre bu kişilerin, terörizme yönelmeleri, onların kişisel handikaplarının devlet otoritesine negatif yönlü yansımalarıdır (Kellen, 1982).

Sigmund Freud’un bakış açısını benimseyen diğer yazarlardan Eric Erikson da, çözümlenememiş bireysel mücadelelerin sonraki dönemlerde büyük psikolojik sorunlara yol açtığını savunduğu 'negatif kimlik' teorisini geliştirmiştir (Erikson, 1956). Ayrıca Hudson’un, bu yaklaşıma dair düşüncelerini belirtmek konu bütünlüğü açısından belirtmek yerinde olacaktır: “Üniversite eğitimi alma arzusunun başarısızlığı karşısında hayal kırıklığına uğradı ve sonuç olarak terörist olarak olumsuz bir kimliğe büründü. O halde, negatif kimlik, bir bireyin ailesi ve içinde bulunduğu toplum tarafından arzu edilen ve uygun görülen rolün ikinci bir şekilde reddedilmesini içerir (Burada Hudson Hırvat bir teröristten bahsetmektedir)” (Hudson, 1999).

2.4. Durumsal Faktörler

9/11’de gerçekleşen terörist saldırı, Madrid’de yaşanan bombalı saldırılar (2004), Londra’da gerçekleşen metro saldırısı (2005) sonrasında görülen manzara ve dehşet ortamı dünya kamuoyunda bu eylemlerin faillerine dair “anormallik” düşüncesini haklı çıkartacak niteliktedir. Zira normal olan her birey bu eylemleri sıradan insanların gerçekleştirebileceğini düşünemez. Elbette bu eylemleri gerçekleştiren kişilerin anormal davranışlar gösteren kişiler olabilecekleri düşünülmektedir. Bu saldırıların sonrasında Bin Ladin’in basına sızdırılan konuşmasında söyledikleri, insanların eylemleri gerçekleştirenler ile ilgili düşüncelerini destekler nitelikteydi. Nitekim Theodore Kaczynski gibi birinin anormal tavırları da bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Houghton, 2009). O halde özellikle de eylemlerin faili olan teröristlerin sıradan insanlar olmadıkları sonucuna varmak mümkündür. Diğer taraftan kimi zaman da bazı teröristlerin toplumun sıradan üyeleriymiş gibi görünmeleri şaşırtıcı olabilmektedir. Mesela Oklahoma City’nin bombalanmasında önemli bir görev üstlenen Timothy McVeigh, Kaczynski’nin tersine ‘bizden biriymiş gibi’ görünmekteydi. Yukarıda bahsedildiği üzere, dehşet verici eylemler gerçekleştirenlerin anormal kişilikler olduğunu düşünmek şaşırtıcı olmazken, normal gibi görünen bazı kişilerin ise birer terör eylemcisi olabilecekleri düşünülebilir.

Değnilmesinde fayda olan bir diğer nokta ise; durumsal faktörlerin, normal insanları da kendi rutinlerinin dışına çıkarabileceğidir. Eğer psikolojik olarak normal denebilecek bireylerin şiddet eylemlerine yönelebiliyor olması söz konusu ise, benzer normal özelliklere sahip kişiler, kendi fikirleri ya da ideolojileri uğruna, bir takım teşviklerle birtakım şiddet olaylarına ya da teröre tevessül etmeleri şaşırtıcı olmayabilir. Örneğin, Hitler politikalarının uygulayıcılarından olan Adolf Eichmann bu duruma örnek gösterilebilir (Houghton, 2009).

Durumsal faktörlere diğer örnek ise teröristlerin, terör eylemlerini icra etmekten başka çarelerinin olmadığını ifade etmeleridir. Bu minvalde, içinde buldukları şartları istemeden kabul etmek zorunda kalmış ve kendilerinin siyaseten temsil edilmediklerini düşünen kitleler, haklarını ancak şiddete başvurarak çözebileceklerini düşünebilmektedir. Quayle ve Taylor, bazı failerle yaptıkları görüşmelerde teröristlerin, gerçekleştirdikleri eylemleri savunurken bunların “düşmana karşı kaçınılmaz cevaplar” olarak tanımladıklarını tespit etmişlerdir (Taylor, Quayle, 1984).

Temsil mekanizması gelişmemiş siyasal sistemlerde terörizm, “çıkış yolu” arayanlar için tek yol olarak görülebilmektedir. Örneğin, Suudi Arabistan’da yaşanan insan hakları ihlalleri, muhalif kesimlerce ‘şiddetten başka çıkar yolun kalmadığı’ propagandasına dönüştürüldüğü görülebilir. Nitekim Fareed Zakaria, Suudi Arabistan’taki durum ile ilgili, gençlere örneklik teşkil edebilecek olanların kimler olabileceğini sorgulayarak, yoğun olarak baskılanmış sosyolojilerde rol model olabilecek figürlerin yetersiz kalacağını,

ancak baskılar neticesinde radikalize olmuş olan gençler için Bin Ladin'in bir rol model olabileceğini belirtmiştir. (Zakaria,1993)

Tore Bjorgo, terörün asıl sebepleri olarak belirttiği durumsal faktörleri şu şekilde sıralamaktadır:

- ✓ Hukuk sisteminin işlemediği ve Sivil özgürlüklerin kullanılmaması
- ✓ Zayıf devlet varlığı
- ✓ Modernizasyonun hızlı şekilde gerçekleşmesi
- ✓ Aşırılık yanlısı ideolojiler (Seküler ya da Dini)
- ✓ İşgaller, iç savaşlar,devrimler
- ✓ Güç eşitsizliği
- ✓ Gayrimeşru olan ve ya muktedir olamamış hükümetler
- ✓ Gayri meşru iktidarları destekleyen dış aktörler.
- ✓ Yabancı işgal güçlerinin baskısı
- ✓ Ayrımcılıklar (Etnik, Dini vb.)
- ✓ Dışlanmış sosyal sınıfların sisteme dahil edilmelerinin önündeki engeller
- ✓ Sosyal eşitsizliklerin giderilememesi
- ✓ Karizmatik liderlerin güçlenmesi (Bjorgo, 2003).

Belirtilen maddelerin bazıları diğerlerinden daha az ya da fazla etkili olabilir. Bazı durumlarda durumsal faktörler terörün tek sebebi olamayabilirler ancak yine de terörün asıl nedenlerine dair aydınlatıcı bilgiler verebilirler. Mesela, terörün ekonomik nedenlerini incelediğimizde, durumsal faktörlerin, kişilerin terörist faaliyetlere başvurma gerekçelerini açıklamada tek başına yeterli olmadığı söylenebilir. Diğer taraftan Vahhabi köktenciliği petrol zengini olan Suudi Arabistan'da en kalabalık olan ekoldür. (Zakaria,1993) Eğer, yoksulluk terörün ana nedeni ise, neden zengin ülkeler saldırıya uğramamaktadır? Neden ki, terörün ortaya çıktığı alanlar son yıllarda en büyük servet birikiminin görüldüğü bölgeler olmuştur. Ayrıca 9/11 saldırılarında uçaklardaki 19 korsandan 15'i, dünyanın en büyük petrol rezervlerine sahip olan Suudi Arabistan'dandı. (Zakaria, 1993) O halde, yoksulluk bu teröristler için ana sebeptir demek yanıltıcı olabilir. Ayrıca buradan da anlaşılacağı üzere, durumsal faktörler terörü tek başlarına açıklamak hususunda yetersizdir denilebilir.

2.5. Horgan'ın Süreç Modeli

Terörizmin psikolojisi ile ilgili çalışmalara katkıda bulunan yazarlardan biri de John Horgan'dır. O, "süreç modeli" dediği farklı bir bakış açısıyla konuyu ele almaktadır. Horgan'a göre, önceki bölümde zikredilen durumsal faktörler terörist faaliyetlerin ortaya çıkmalarında sadece birer ön koşuldur, terörizmin ortaya çıkmasında etkili, ancak tek başlarına yeterli değildir (Horgan,2005). Horgan'ın süreç modelinden, bazı insanların bireysel anlamda nelerden nasıl etkilendiklerini araştırmak zor da olsa terörizm ile mücadele edebilmek açısından etkili olabileceği sonucu çıkarılabilir. Ama yine de, terör örgütlerine katılım sürecinin rutin olarak artarak giden bir süreç olduğunu, belli başlı bazı küçük adımları içerdiğini ve buna benzer süreçler için bazı faktörlerin muhtemelen hayati olduğunu ileri sürmektedir (Horgan, 2005).

3. SONUÇ

Terörize olmuş gruplara; prestij kazanmak, kimlik elde etmek, rol model olmak için ya da bazı ideolojik sebeplerle üye olunmaktadır. Öyle ki, Abdullah Azzam, fundamentalistler için rol model olmuştur. Terörist eylemlerde bulunan bireyleri, güdülen amaç açısından, diğer insanlardan daha duyarlı kılan sebebin tam olarak ne olduğunu kesin olarak tespit etmek zor olabilir. Bireyin inançları, sosyal ortamları, hayat amaçları ile; gelecek planlarına dair yaşanan hayal kırıklıkları vb. durumların ya da tatminsizlik hissi gibi etkenlerin hepsinin bu süreçte rol aldığı ve terörün psikolojisinin anlaşılmasının terörizm ile mücadele de olmazsa olmaz kaidelerden biri olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

Bjorgo, T. (2003) Root Causes of Terrorism, Oslo :Norweigan Institute of International Affairs

- Dollard, J., Doob, L. , Miller, N., Mowrer, O.H. & Sears, R. (1939) Frustration-Aggression , New Heaven, Cn:Institute of Human Relations
- Erikson, E. (1956) The Problem of Ego Identity, <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/000306515600400104>
- Fiske, S. & Taylor, S. (1984) Social Cognition, Addison-Wesley Publishing
- Horgan, J. (2005) The Psychology of Terrorism, Taylor & Francis Group
- Houghton, D.P. (2009) Political Psychology : Situations, Individuals, and Cases , Routledge Taylor and Francis Group Yayınları,
- Hudson, E. (2012) Understanding and Exploring Narcissism: Impact on Students and College Campuses, Claremont McKenna College
- Hudson, R. (1999) The Sociology and Psychology of Terrorism : Who Becomes a Terrorist and Why ? Washington DC: The Divison
- Jenkins, B. (1974) Terrorism Works- Sometimes, The Rand Cooperation, California
- Kellen, K. (1982) On Terrorists and Terrorism, Santa Monica, CA; Rand Cooperation
- Mullahy, P. (1948) Oedipus Myth and Complex; A Review of Psychoanalytic Theory. Hermitage Press
- Pearlstein, R. (1991) The Mind of the Political Terrorist, Wilmington, DE:SR Books
- Zakaria, F.(1993) The Future of Freedom: Illiberal Democracy at Home and Abroad, New York:W.W.Norton.